

RAQAMLI MUHITDA MUALLIFLIK HUQUQI MUHOFAZASI

Jumamurodova Mavluda Yusufboy qizi
Toshkent davlat yuridik universiteti magistranti
mavludajumamurodova1999@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada bugungi kunda O'zbekistonda mualliflik huquqi himoyasining holati va jarayonlari, xususan bunda mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlarning o'rni xususida so'z boradi. Bundan tashqari, raqamli muhitda mualliflik huquqining qanday amalga oshirilishi hamda uning muhofazasi haqida keng tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqarish, mualliflik huquqi, mulkiy huquqlar, foydalanuvchi, mualliflik shartnomasi.

Аннотация. В статье рассматривается современное состояние и процессы защиты авторских прав в Узбекистане, в частности, роль организаций, управляющих правами собственности на коллективной основе. Кроме того, проводится обширный анализ того, как обеспечивается соблюдение и защита авторских прав в цифровой среде.

Ключевые слова: управление имущественными правами на коллективной основе, авторское право, имущественные права, пользователь, авторский договор.

Abstract. The article discusses the current state and processes of copyright protection in Uzbekistan, in particular, the role of organizations that manage property rights on a collective basis. In addition, there is an extensive analysis of how copyright is enforced and protected in the digital environment.

Keywords: management of property rights on a collective basis, copyright, property rights, user, author's agreement.

Bugungi kunda O'zbekistonda mualliflik huquqini muhofaza qilishning zamonaviy huquqiy mexanizmlarini takomillashtirish sohasida ilmiy tadqiqot ishlari amalga oshirilmoqda. Bu borada, ayniqsa, mualliflik huquqini muhofaza qilishning shartnomaviy-huquqiy asoslari va mexanizmlarini takomillashtirish, asarlardan foydalanishda "mualliflik shartnomasi" institutini keng joriy etish, taraflarning huquq va majburiyatlarini qat'iy belgilash, shuningdek xalqaro va milliy miqyosida mualliflar mulkiy huquqlarini boshqarishda qo'llanadigan turli vosita hamda

usullarini takomillashtirishning ilmiy-nazariy va amaliy yechimlarini topish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Mamlakatimizda mualliflik huquqi ya'ni adabiy, san'at va tasviriy san'at asarlariga hurmat qilish darajasi qay darajada deb o'ylaysiz? Mualliflik asarlaridan muallif yoki boshqa huquq egasining roziligi bilan foydalaniladimi? Afsuski bugungi kunda bu kabi savollarning ko'pi javobsiz yoki so'raluvchi shaxs uchun "g'ayritabiiy" savoldek tuyulishi mumkin. Ha aynan shunday, vaholanki O'zbekiston Respublikasining "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi Qonunida muallif yoki huquq egasining mulkiy va shaxsiy nomulkiy huquqlari doirasi belgilab berilgan. Hattoki, shaxsiy maqsadlarda foydalanilganlik uchun ham haq to'lash bilan bog'liq qoidalar mavjud. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi 1056-moddasiga ko'ra, muallifga asardan har qanday shaklda va har qanday usulda foydalanishda mutlaq huquqlar tegishlidir. Ushbu kodeksga ko'ra, intellektual faoliyat natijasiga yoki xususiy alomatlarni aks ettiruvchi vositaga nisbatan mulkiy huquqlar egasiga ana shu intellektual mulk ob'ektidan o'z xohishiga ko'ra har qanday shaklda va har qanday usulda mutlaq qonuniy foydalanish huquqi tegishli bo'ladi.¹

Eng muhimi, bugungi kunda mualliflik huquqi ob'ektlari o'zining tarmoq yo'nalishlaridan (a) adabiyot va noshirlik, b) musiqa va teatr, c) kino, d) radio va televideniya, e) fotografiya asarlari, f) EHM va ma'lumotlar bazalari, g) vizual va grafik ishlar, h) reklama xizmatlari, j) mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlar) kelib chiqib, rivojlangan xorijiy mamlakatlar iqtisodiyotida katta o'rin tutmoqda. Xususan, 2019 yilda AQSH yalpi ichki mahsulotida mualliflik huquqi sanoati ulushi 2,5 trillion (2,568,23 mlrd) AQSH dollariga yetib, mamlakat iqtisodiyotini 11,99 foizini tashkil etgan.² Shuningdek, Mualliflar va bastakorlar xalqaro konfederatsiya (CISAC) 130 dan ortiq mamlakatdan 250 dan ortiq mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlarini birlashtirgan bo'lib, 2017 yilda ushbu tashkilot tarkibiga kiruvchi mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlar tomonidan yig'ilgan mualliflik haqlari miqdori 447,8 mln AQSh dollarini tashkil etgan.

Shuni ta'kidlash kerakki, mamlakat iqtisodiy ko'rsatkichlarida mualliflik huquqi ob'ektlari ulushini hosil qilish va oshirib borish uchun fikrimizcha birinchi navbatda uning huquqiy himoyasi masalalarini ta'minlash lozim. Ushbu sohada

¹ Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, [National Legislative Database] 21.08.2021- y., 03/21/709/0808-son.

² Copyright Industries in the US Economy. [Available at: <https://www.iipa.org/files/uploads/2020/12/2020-IIPA-Report-FINAL-web.pdf>].

faoliyat yuritayotgan olimlar tomonidan asosan mulkiy huquqlarni boshqarish bilan bog`liq tadqiqotlar nazariy nuqtai nazardan cheklanilgan. Tan olish kerakki, o`zbekistonlik ijodkorlar qalamiga mansub mualliflik va turdosh huquqlar ob`ektlariga bo`lgan talab Markaziy Osiyo va xorijiy mamlakatlarda ancha kuchli hisoblanadi. Ushbu jarayonlarga nisbatan mualliflik huquqi va iqtisodiyot qoida va mexanizmlarini qo`llashni o`zi yetarli deb o`ylayman. Sababi sohaga doir normativ-huquqiy hujjatlarimiz xalqaro shartnoma va konvensiyalar talablariga to`la mos keladi hamda ularni mumkin bo`lsa “mukammal” deyishga arziydi. Biroq amaliyotda yuqoridagi qonun normalari hamda mualliflik huquqiga hurmat tamoyillari deyarli “ishlamasligini” ko`rish mumkin. Bu borada birinchi navbatda “intelektual mulk institutlari” rolini oshirish davr talabi hisoblanadi. Mazkur institutlar qatoriga mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlar, texnologiyalar va innovatsiyalarni qo`llab-quvvatlash markazlari, patent vakillari, ilmiy-tadqiqot va o`quv muassasalarini kiritish mumkin. Xususan, mualliflik huquqida mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlar asosiy huquqiy mexanizm va vosita hisoblanadi. Ushbu yo`nalishdagi tadqiqot ishlarining asosiy jihati, mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlarlar tomonidan sudlarda huquqlarni himoya qilish va ma`naviy zararni talab qilish bilan bog`liq holatlarda ko`rinadi. Aynan ushbu masalalar tadqiqotning asosiy metodlarini tashkil etadi.

Ma`lumki, texnika taraqqiyoti jadallashgan bugungi kunda mualliflik huquqi bilan muhofaza qilinadigan asarlar himoyasini ta`minlash masalasi dolzarb hisoblanadi. Zero, muallif yoki huquq egasi tomonidan asarni himoyasini ta`minlash juda qiyin va moliyaviy jihatdan juda qimmat, kerak bo`lsa aytish mumkinki imkonsiz hisoblanadi. Zero, simsiz aloqa vositalaridan foydalanish darajasi va doirasi juda keng. Har bir foydalanuvchi bilan kelishish va monitoring qilish masalalari haqida o`ylab ko`rishning o`zi yetarlidir. Ayniqsa chegara bilmas internet (virtual) muhitining rivojining o`zi buni yaqqol tasdiqlaydi. Bu jarayonda o`z-o`zidan bozor munosabatlari elementlari ham muhim rol o`ynaydi. Mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqarish tashkilotlari yuqoridagi muammoni hal qilishda hamda bozor munosabatlari ishtirokchisi sifatida bu borada muhim o`rin tutadi.

Mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlar – bu huquq egalari nomidan harakat qiluvchi tashkilot hisoblanadi. Huquq egalari nomidan bu kabi tashkilotlar foydalanuvchilar bilan ta`riflarni kelishadi, muhofaza qilinadigan asarlardan foydalanish bo`yicha litsenziyalarni beradi, asarlardan

foydalanishdan tushgan mablag'larni o'z a'zolari o'rtasida taqsimlaydi hamda foydalanish tartibini nazorat qiladi.³

Shuni ta'kidlash kerakki, bu kabi tashkilotlar tuzish tashabbusi bilan aynan muallif va huquq egalari chiqishlari lozim. Xususan, O'zbekiston Respublikasining "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi Qonuni 56-moddasida fan, adabiyot va san'at asarlarining mualliflari, ijrochilar, fonogrammalarni tayyorlovchilar yoki boshqa huquq egalari o'z mulkiy huquqlarini amalga oshirish maqsadida o'z mulkiy huquqlarini jamoaviy asosda boshqaradigan tashkilotlar tuzishga haqli ekanligi belgilangan.⁴

Ma'lumki, muallif yoki huquq egasi o'z asarlariga nisbatan huquqlarni boshqarishni mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqarish tashkilotlarga o'tkazadi. Bu jarayon esa litsenziyalash asosida amalga oshiriladi. Mualliflik huquqini litsenziyalashtirishni quyidagi shakllarda keltirish mumkin: birinchidan, jamiyat va iste'molchilar o'rtasida obro'ga ega bo'lgan foydalanuvchilar mualliflik huquqi bilan muhofazalangan asarlardan foydalanishda mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlar bilan kelishadi va shartnomalar tuzadi; ikkinchidan, foydalanuvchilar litsenziya olishadi va tegishli gonorarlarni to'lab borishadi, o'z navbatida mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlar tegishli haqni (ma'muriy xarajatlar uchun) chegirib olgan holda uni muallif (huquq egasi)larga to'laydi; mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlar o'z reestridagi asarlardan foydalanish holatlarini nazorat qiladi va zaruriyatga ko'ra yuridik harakatlarni amalga oshiradi [8].⁵

Yuqoridagilardan tashqari mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlar o'z a'zolariga (muallif, ijrochi, bastakor) o'zlariga tegishli asarlarning foydalanish holatlarini nazorat qilish bo'yicha funksiyani ham beradi [9].⁶

Bu o'z-o'zidan mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlar majburiyatlari qatoriga kirib, O'zbekiston Respublikasining "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi Qonuni 59-moddasida majburiyatlar qatorida quyidagilar ham keltirib o'tilgan: - haq to'lash bilan bir vaqtda huquq egalari ularning huquqlaridan foydalanilganligi to'g'risidagi ma'lumotlarni o'z ichiga olgan

³ Collective Management Organisations and competition law [Available at: <https://chambers.com/articles/collective-management-organisations-and-competitionlaw-2>].

⁴ Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, [National Legislative Database] 21.04.2021 y., 03/21/683/0375-son, 21.08.2021 y., 03/21/709/0808-son. [Available at: <https://www.lex.uz/acts/1022944>].

⁵ Zijian Zhang. Rationale of collective management organizations: an economic perspective. doi 10.5817/mujlt2016-1-4. P.75.

⁶ . Collective Management of Copyright and Related Rights, World Intellectual Property Organization (last visited May 11, 2017), [Available at: <http://www.wipo.int/copyright/en/management/>].

hisobotlarni taqdim etish; - yig'ilgan haqdan faqat huquq egalariga taqsimlash va to'lash uchun foydalanish; - yig'ilgan haq summalarini, asarlardan va turdosh huquqlar ob'ektlaridan amalda foydalanilishiga mutanosib ravishda taqsimlashi va muntazam to'lab borishi; - yig'ilgan haqni bevosita huquq egalariga taqsimlashi hamda to'lashi va (yoki) uni huquq egalariga taqsimlash va to'lash uchun tegishli toifadagi huquq egalarining manfaatlarini ifodalovchi boshqa tashkilotlarga shu tashkilotlar bilan tuzilgan kelishuvlar asosida o'tkazish [10].⁷

Hozirda mamlakatimizda bir qator bu turdagi jamoat birlashmalari faoliyat boshlagan bo'lib, bugungi kunga kelib ularning soni o'sib, (6 ta) shu bilan birga faoliyati takomillashib bormoqda. Xususan, birgina 2019 yilda 3 ta mualliflik jamiyati O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan nodavlat notijorat tashkiloti sifatida ro'yxatdan o'tkazildi. Taqqoslash uchun bunday tashkilotlar Ozarbayjonda 2 ta, Turkiyada 28 ta, Tojikistonda 2 ta, Qozog'istonda 8 tani tashkil etmoqda, Qirg'izistonda esa Qirg'izpatent tomonidan mualliflar va huquq egalari uchun foydalanuvchilardan mualliflik haqlarini yig'ish va taqsimlash ishlari amalga oshiriladi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, so'nggi yillarda O'zbekistonda mualliflik huquqi bilan bog'liq nizoli ishlar oshib bormoqda. Bu esa o'z-o'zidan ushbu yo'nalish institutlari (mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlar) faol ishlayotganligidan hamda ijodkorlarning o'z huquqlarini tushunib yetayotganligidan darak beradi. Shu bilan birga, hozirda O'zbekistonda mualliflar va huquq egalarining mulkiy huquqlarini himoyasini ta'minlashga doir bir qator islohotlar amalga oshirilayotganligini ta'kidlash kerak. Xususan, mualliflar, turdosh huquq egalari hamda boshqa huquq egalarining qonuniy huquq va manfaatlarini, ularning mualliflik haqi (gonorar)ni adolatli olinishini ta'minlash shular jumlasidandir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, [National Legislative Database] 21.08.2021- y., 03/21/709/0808-son.
2. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, [National Legislative Database] 21.04.2021 y., 03/21/683/0375-son, 21.08.2021 y., 03/21/709/0808-son. [Available at: <https://www.lex.uz/acts/1022944>].

---

⁷. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi [National Legislative Database], 21.08.2021 y., 03/21/709/0808-son. [Available at: <https://www.lex.uz/acts/1022944>]

3. Copyright Industries in the US Economy. [Available at: <https://www.iipa.org/files/uploads/2020/12/2020-IIPA-Report-FINAL-web.pdf>].
4. Collective Management Organisations and competition law [Available at: <https://chambers.com/articles/collective-management-organisations-and-competitionlaw-2>].
5. Collective Management of Copyright and Related Rights, World Intellectual Property Organization (last visited May 11, 2017), [Available at: <http://www.wipo.int/copyright/en/management/>].
6. Zijian Zhang. Rationale of collective management organizations: an economic perspective. doi 10.5817/mujlt2016-1-4. P.75.

Foydalanilgan elektron saytlar:

7. <https://www.lex.uz>
8. <https://www.lex.uz/acts/1022944>
9. <https://chambers.com/articles/collective-management-organisations-and-competitionlaw-2>